

RƏQƏMSAL TEXNOLOGİYANIN İNFORMASIYA SİVİLİZASIYASININ YARANMASINDA ROLU

Səbirə İskəndərova

AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun İnformasiya
cəmiyyətinin fəlsəfi və sosioloji problemləri
şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru
sebireiskender@gmail.com

Xulasə. Rəqəmsal və virtual mühitin yaranması mərhələsində, bəşəriyyət öz tarixində yeni döndüş nöqtəsi yaşayır. Rəqəmsal texnologiyalar informasiya sivilizasiyasında dəyişikliyə səbəb olur. Yeni sivilizasiyanın xüsusiyyətləri informasiya texnologiyalarının insan varlığının rəqəmsallaşmasına səbəb olması ilə özünü göstərir.

İllər keçdikcə, informasiya yaradılması, idarə edilməsi və bölüşdürülməsi prosesləri üçün yeni və inkişaf etmiş rəqəmsal texnologiyalar istifadə edilməkdədir, rəqəmsal texnologiyalar vasitəsi ilə informasiyanın təhlil edilməsi və mənimsənilməsi daha effektiv hala gətirilir. Bu, insanların daha çox məlumat əldə etməsinə, yeni fikirlər və yaradıcılıq mədəniyyətinin inkişafına səbəb olur. İnsanlar rəqəmsal dünyanı yaratmaqla, eyni zamanda kibermədəniyyəti də yaradıblar. Bu mənada biz gələcəyin yüksək texnologiyalı əmək bazarında insanın maşınla əvəzlənəcəyi ilə bağlı geniş yayılmış fikri qeyd etməyi vacib hesab edirik.

Açar sözlər: İKT, IV-cü sənaye inqilabı, süni intellekt, kibermədəniyyət, rəqəmsal transformasiya.

INFLUENCE OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON INFORMATION CIVILIZATION

Iskandarova Sabira

PhD, leading researches
sebireiskender@gmail.com

Abstract. During the emergence of the digital and virtual environment, humanity is experiencing a new turning point in its history. Digital technologies cause changes in information civilization. The characteristics of the new civilization are manifested in the fact that information technologies lead to the digitization of human existence.

For many years, the creation, management and distribution of information using new and advanced digital technologies for processes is done by analyzing information with the help of digital technologies and absorption becomes more effective. People get more information, which leads to the development of new ideas and creative culture. Creating a digital world, people also created cyberculture. In this sense, we consider that it is essential to note the widespread opinion that the high-tech labor market of the future will be replaced by machines.

Keywords: ICT, IV industrial revolution, artificial intelligence, cyber culture, digital transformation.

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ИНФОРМАЦИОННУЮ ЦИВИЛИЗАЦИЮ

Искендерова Сабира

PhD, ведущий научный сотрудник отдела
Института философии и социологии НАНА
sebireiskender@gmail.com

Аннотация. В период появления цифровой и виртуальной среды человечество переживает новый поворотный момент своей истории. Цифровые технологии вызывают изменения в информационной цивилизации. Характеристики новой цивилизации проявляются в том, что информационные технологии приводят к оцифровке человеческого существования.

На протяжении многих лет создание, управление и распространение информации, а также использование новых передовых цифровых технологий для анализа информации с помощью цифровых технологий становится более эффективным. Общество получает больше сведений, что приводит к развитию новых идей, тем самым создав киберкультуру. В этом смысле мы считаем важным отметить широко распространенное мнение о том, что на высокотехнологичном рынке труда в необозримом будущем человека заменят машины.

Ключевые слова: ИКТ, IV промышленная революция, искусственный интеллект, киберкультура, цифровая трансформация.

Giriş

İnformasiya texnologiyalarının yaratdığı dəyişikliklər insan üçün ən vacib olan, bilik və elmə, habelə insan mədəniyyətinə toxunan müstəvilərdə özünü göstərir. Ümumiləşdirə bilərəm ki, texnologiya praktiki məsələlərin həllinə yönəlmiş və faydalılığı ilə bağlı olan bilikdir.

Maddi dünyaya öz yerini informasiya və hesablaşmalar üzərində qurulmuş virtual dünyaya ötürür. Demək olar ki, müasir insan üçün kompüter inqilabı ibtidai insan üçün neolit inqilabına bərabərdir. Maraqlıdır ki, müasir kompüter inqilabı ilə neolit inqilabı arasında paralellik aparmaq olar. Belə ki, torpağın becərilməsi texnologiyası sayəsində insan müəyyən bir ərazidə məskunlaşa və ilk şəhərləri yarada bildi. İnsan şəhər salmaq və öz qüdrətini ortaya qoymaqla köçəri dövrdə mümkün olmayan cəmiyyətin və bəşər mədəniyyətinin formalaşmasına təkan verdi. Məhz paleolitdən neolitə keçid dövründə təkcə insanın təbiətlə deyil, həm də insanın yeni cəmiyyətlə qarşılıqlı münasibətlərində özünü göstərən yeni mühit formalaşır. Hazırda, rəqəmsal və virtual mühitin yaranması mərhələsində, bəşəriyyət öz tarixində yeni dönüş nöqtəsi yaşayır.

Rəqəmsal texnologiyalar informasiya sivilizasiyasına dəyişikliyə səbəb olur. İllər keçdikcə, informasiya cəmiyyətinin yaradılması, idarə edilməsi və bölüşdürülməsi prosesləri üçün yeni və inkişaf etmiş rəqəmsal texnologiyalar istifadə edilməkdədir. Bu texnologiyaların informasiya sivilizasiyasına təsirləri arasında aşağıdakılar sayıla bilər:

- Məlumatın artımı: rəqəmsal texnologiyalar sayəsində informasiya çox sürətli bir şəkildə yaradılmaqdadır və böyük miqdarda məlumat bir neçə saniyə ərzində dünya üzərindəki hər hansı bir yerdən əldə edilə bilər.

- İnformasiya məlumatlarının yığılması və analizi: Rəqəmsal texnologiyalar, informasiya məlumatlarının yığılması, saxlanması və analizi üçün ən mükəmməl vasitələrdən biridir. Bu texnologiyalar vasitəsi ilə məlumatlar, istənilən bir yaddaşda saxlanıla bilər və hər hansı bir cihazdan istifadə edilə bilər.

- İctimaiyyətin dəyişimi: rəqəmsal texnologiyalar informasiya bölüşdürməsinə dəyişdirir. İnsanlar arasında daha çox əlaqələr yaranır. Hər hansı bir yerdə olan hadisələr haqqın-

da daha çox məlumat yığılır və hər kəs bu məlumatlara sürətli şəkildə daxil ola bilər.

- İş proseslərinin avtomatlaşdırılması: rəqəmsal texnologiyalar, iş proseslərinin avtomatlaşdırılması üçün də istifadə edilir. Bu, iş təcrübəsində ciddi bir təsir yaradır, çünki, proseslər daha sürətli və effektiv hala gətirilir.

- İnkişaf edən texnologiyalar: rəqəmsal texnologiyaların inkişafı son zamanlarda daha da sürətləndi. Bu, inkişaf etmiş texnologiyaların kifayət qədər məlumat əldə etməsini və işləməsini təmin edir.

İnsanlar rəqəmsal dünyanı yaratmaqla kibermədəniyyət yaratmış oldular. Bu mənada biz gələcəyin yüksək texnologiyalı əmək bazasında insanın maşınla əvəzlənəcəyi ilə bağlı geniş yayılmış fikri qeyd etməyi vacib hesab edirik. Başqa sözlə, insan texnologiyalara paralel olaraq nəzərdən keçirilir və insanın özü bir maşın, kompüter kimi qəbul edilir. Bu fikir texnoloji dünyanın nəticədə insan dünyasını təmsil etdiyini nümayiş etdirir. Texnologiya insan dünyasından təcrid olunmuş bir alət deyil, çünki, texnologiyalar sırf insan ehtiyacları ilə müəyyən edilir.

Rəqəmsal texnologiyalar vasitəsi ilə informasiya, yüzlərlə terabayta qədər böyük məlumat bazalarında saxlanıla bilər və hər hansı bir yerdən asanlıqla əldə oluna bilər. Bu da informasiyanın böyük miqdarda yaradılmasına, bölüşdürülməsinə və idarə edilməsinə imkan verir.

Ayrıca, rəqəmsal texnologiyalar vasitəsi ilə informasiyanın təhlil edilməsi və mənimsənilməsi daha effektiv hala gətirilir. Bu, insanların daha çox məlumat əldə etməsinə, yeni fikirlər və yaradıcılıq mədəniyyətinin inkişafına səbəb olur.

Bütün bunlar informasiya sivilizasiyasının yaranmasında rəqəmsal texnologiyaların kritik bir rol oynadığını göstərir. Bu texnologiyaların inkişafı ilə informasiya dünyasında daha çox dəyişikliklər gözlənilir.

Məlumdur ki, XVIII əsrin ilk sənaye inqilabı dəmir yollarının tikintisi və buxar maşınının kəşfi ilə baş vermişdir. Bu mərhələnin xarakterik xüsusiyyəti mexaniki enerjinin qavranılmasında dəyişikliyə səbəb olan proseslərdir. İkinci sənaye inqilabı XIX əsrin sonlarında, elektrik enerjisinə nəzarət qurulduğu zaman qeydə alınmışdır. 1970-ci illərdə kompüterlərin meydana çıxması ilə əlamətdar olan Üçüncü sənaye inqilabı baş verdi. Dördüncü sənaye inqilabı kompüter inqilabı hesab olunur. Dördüncü sənaye inqilabı insan və maşın arasındakı uçurumu aradan qaldırmağa yönəlmiş texnoloji yeniliklərin nəticəsi olaraq başa düşülür (kiberfiziki sistemlər, süni intellekt, İnternet, bulud texnologiyaları, robot texnikası və s.).

Nəzərə almaq lazımdır ki, insan dünyası informasiya dünyası ilə şərtlənir (Homo informaticus). Bu da o deməkdir ki, informasiya dövründə bütün proseslərin təməlinə informasiya-kommunikasiya texnologiyaları dayanır. Bu isə bəşər tarixində informasiya sivilizasiyası kimi xarakterizə olunan yeni bir böyük dövrün başlanğıcı deməkdir.

Yeni sivilizasiyanın xüsusiyyətləri informasiya texnologiyalarının insan varlığının rəqəmsallaşmasına səbəb olması ilə özünü göstərir. İntellektual innovasiya olaraq texnologiya insana ətraf gerçəkliyi dərk etmək üsulunu müəyyənləşdirməyə kömək edir. Bu da, reallığın rəşional başa düşülməsi üçün nəzəri modellər təklif etməsində ifadə olunur.

Ümumiyyətlə, bu modellər kompüter texnologiyalarının inkişafı və məlumatların idarə edilməsi nəticəsində yaranan yeni bir dünyadır. Müasir texnologiyalar dərin mədəni, siyasi, estetik və elmi dəyişikliklərə səbəb olmaqla insan dünyasını yenidən dərk etməyə kömək edir. K.Şvab yazır: "kompüter inqilabı" texnikanın inkişafının bəhrəsi və texnoloji inkişafın ən yüksək səviyyəsinin məhsulu kimi insanın mövcudluğu üçün yeni və çoxsaylı imkanlar yaradır. Bununla da yeni bir dünyanın meydana çıxması və onunla birlikdə yeni növ insanlığın yaranması baş verir"[1].

İnformasiya dünyasında texnoloji paradigmanın dəyişməsi informasiyanın özünün idarə olunması imkanından ibarətdir. Deməli, informasiya qabaqcıl texnologiyaların nəticəsi kimi qəbul edilə bilməz. İnformasiya təbiətin özündə mövcuddur. Lakin müasir dövrün spesifikasi bəşəriyyətin informasiyaya münasibətini dəyişməkdən, habelə insanın qeyri-maddi (informasiya) dünyasını açmaqla informasiyanı emal etmək bacarığından ibarətdir. Bu mənada kompüter inqilabı keçmiş sənaye inqilab-

larının nailiyyətlərinə əsaslanaraq mücərrəd və qeyri-maddi dünyada baş verir.

Informasiya Texnologiyaları yaşadığımız dövrdə müşahidə edilən fundamental dəyişikliklərin arxasında dayanır. Robotlar, avtonom nəqliyyat vasitələri, sensor ekranlar və s. kimi ancaq insan təxəyyülündə mövcud olan alətlər gündəlik reallığa çevirilmişdir. Hal-hazırda texnologiyalar gündəlik həyatın demək olar ki, bütün aspektlərində tətbiq olunur və biz bu texnologiyalardan hərəkət, ünsiyyət, görüşlər, alış-veriş, bank əməliyyatları, daşınmaz əmlakın icarəsi və satışı, ərzaq sifarişi və iş axtarışı üçün istifadə edirik. Hətta hökumət informasiya texnologiyaları vasitəsi ilə vətəndaşlara öz xidmətlərini göstərir.

Əgər sadə texnika ibtidai cəmiyyətə aiddirsə və bizi qədim Yunanıstana qaytaran bir anlayışdırsa texnologiya müasir dövrdə intibah mütəfəkkirlərinin həyata keçirdiyi elmi inqilabdan, yəni zehnin intellektual aləmdə qarışıq şəkildə özünü göstərməyə başladığı zaman meydana çıxır. Bu mənada texnologiyayı vahid bilik növünü müəyyən edən praktiki (texniki) və nəzəri (məntiqi) biliklərin məcmusu kimi qiymətləndirmək olar. Başqa sözlə, elm və texnikanın birləşməsinə əsaslanan müasir elmi inqilab bəşər tarixində dönüşə, ənənəvi cəmiyyətin informasiya sivilizasiyasına keçidinə səbəb oldu.

XVIII əsrdə texnoloji biliklər cəmiyyətin müxtəlif sahələrində dəyişikliklərə təkan verərək “ilk sənaye inqilabı” adlandırılan sosial partlayışı şərtləndirdi (dəmir yolları, buxar maşını və digər ixtiralar). İkinci sənaye inqilabı XIX əsrin sonunda qeydə alınıb və elektrik enerjisi üzərində nəzarət ilə səciyyələnib (elektrik avadanlığı və s.). 1970-ci illərdə üçüncü sənaye inqilabı baş verdi ki, bu da insanın vəzifələri yerinə yetirmək qabiliyyətini artırma biləcəkdir bir maşının meydana gəlməsi ilə əlaqədar idi (kompüter və s.). Müasir dövrdə, yəni informasiya-kommunikasiya texnologiyaları dövründə bəşəriyyət “Dördüncü Sənaye İnqilabı”nın təzahürləri ilə üzləşib. K.Şvab qeyd edir ki, Dördüncü Sənaye İnqilabı “yeni minilliyin əvvəlində başlamışdır və rəqəmsal inqilab üzərində qurulmuşdur. Onun əsas xüsusiyyətləri mobil internet, miniatür istehsal

cihazları (daim ucuzlaşan), süni intellekt və təlim maşınlarıdır... Aparat, program təminatı və şəbəkə rəqəmsal texnologiyaları innovasiya hesab edilmir, lakin onlar hər il daha təkmilləşir və inteqrasiya olunur, Üçüncü Sənaye İnqilabından getdikcə daha da uzaqlaşır, cəmiyyətin və global iqtisadiyyatın transformasiyasına gətirib çıxarır... Texnoloji inqilabın böyük üstünlüklərindən necə yararlanmaq barədə nə qədər çox düşünsək özümüzə və bu texnologiyaları təcəssüm etdirən əsas sosial modellərə nə qədər diqqətlə baxsaq, dünyanı daha yaxşı etmək üçün bu yeni inqilabı həyata keçirmək imkanlarımız bir o qədər geniş olar...”[1]

M. Haydegger texnologiyayı nəzarətin mütərəqqi bir forması kimi qiymətləndirirdi. O, rəqəmsallaşdırmanın baş verdiyi və nəticədə reallığın virtuallaşdırıldığı müasir cəmiyyətdə informasiyanın müasirlik mövqeyindən dəyərini təsvir etmişdir[2]. Bu da öz növbəsində hər dövrün maddi, siyasi, sosial, elmi, mədəni şəraiti ilə müəyyən edilir. Dünyanın virtuallaşması informasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə birlikdə həm də sosial-mədəni transformasiyaya gətirib çıxarır.

Rəqəmsal transformasiya ideyası bəşəriyyətin müasir tarixində öz əksini tapmışdır, lakin onun təkamülü insanların həyatını dəyişməyə başladığı andan daha aydın olur. Qeyd edək ki, rəqəmsal transformasiya 1971-ci ildə elektron-poçtun və 1980-ci illərdə ilk mətn prosessorlarının və elektron tabloların ortaya çıxması ilə başlamışdır. Lakin bu təkamül insan əməyinin süni intellekt və robot texnologiyaları ilə əvəzlənməsi ilə öz təsdiqini tapır. Ona görə də güman etmək olar ki, gələcəkdə maşınlar bir çox sahələrdə insanları əvəz edəcəkdir. Maşınların hazırda insanların gördüyü işi tədricən öz üzərinə götürməsi perspektivi artıq aydın şəkildə izlənilir. Məsələn, müasir dövrdə sənaye və kənd təsərrüfatı yüksək texnologiyalı və avtomatlaşdırılmış sahələrdir. Müasir zavodlar intellektual kompüter program sistemləri tərəfindən idarə olunan əsl texnoparklardır.

Tarixdən məlumdur ki, məhsuldar gücün istehsal vasitələri ilə əvəzlənməsi keçmiş texnoloji dəyişikliklərə təkan verdi və bu da öz növbəsində mövcud texnoloji inqilabın əsasını qoydu (Dördüncü Sənaye İnqilabı).

İnformasiya texnologiyalarının təqdim etdiyi imkanlar və süni intellektin inkişafında keyfiyyət sıçrayışı nəticəsində maşınlar intellektual insan əməyinin bir hissəsini əvəz etməyə başlayır. Buna misal olaraq informasiya texnologiyalarının ənənəvi tibbi və laboratoriya tədqiqatlarını əvəz etdiyini göstərmək olar.

Dördüncü Sənaye İnkilabının insana istiqamətlənmiş qüvvə kimi formalaşması bir insana, sahəyə, bölgəyə və ya mədəniyyətə tabe olmayan bir vəzifədir. Bu inkilabın əsaslı və qlobal xarakter daşması onun bütün ölkələrin, iqtisadiyyatların, sənayelərin və insanların ayrılmaz hissəsinə çevirilməsi deməkdir. Buna görə də, “elmi, sosial, siyasi, milli və sənaye sərhədləri olmayan çoxtərəfli əməkdaşlığa diqqət... prinsiplial əhəmiyyət kəsb edir. Bu cür qarşılıqlı fəaliyyət və əməkdaşlıq müsbət, vahid və perspektivli konsepsiya yaratmaq üçün vacibdir ki, bunun sayəsində dünyanın bütün ölkələrindən olan ayrı-ayrı insanlar və cəmiyyətlər cari islahatlarda iştirak edə və onların üstünlüklərindən istifadə edə biləcəklər[1].

Eric Brinyolfson və Endryu Makafi "İkinci maşın dövrü: parlaq texnologiyalar çağında iş, tərəqqi və rifah" adlı kitabında qeyd edirlər ki, kompüterlər o qədər yaxşıdır ki, onların bir neçə ildən sonra hansı proqram təminatından istifadə edəcəyini proqnozlaşdırmaq belə mümkün deyil [3]. Bu gün süni intellekt (Sİ) sosial sistemin bütün sahələrində, pilotsuz avtomobillərdən və dronlardan virtual köməkçilərə və tərcümə proqramlarına qədər tətbiq olunur. Təbii ki, bu, insanın həyatına da ciddi təsir göstərir. K.Şvab qeyd edir ki, “Dördüncü Sənaye İnkilabı eyni dərəcədə həm böyük üstünlüklər, həm də böyük problemlər yaradır. Dərinləşən bərabərsizlik cəmiyyətdə xüsusi narahatlıq doğurur. Artan bərabərsizlik nəticəsində yaranan problemləri cəmiyyətə müəyyənləşdirmək çətindir... Əksəriyyətimiz həm istehlakçı, həm də istehsalçı olduğumuz üçün innovasiya və sıçrayışlı inkişaf həyat standartlarımıza və rifahımıza həm müsbət, həm də mənfi təsir göstərir. Çox güman ki, onların tətbiqindən maksimum fayda istehlakçıya çatır. Dördüncü Sənaye İnkilabı faktiki olaraq həyatımızı xərc çəkmədən yaxşılaşdıran yeni məhsul və xidmətlər gətirdi. Taksi sifarişi, uçuş ax-

tarışı, malların alınması, ödəniş... - bütün bu vəzifələr indi uzaqdan həll olunur. Bütün istehlakçılar üçün texnoloji üstünlüklər danılmazdır. İnternet, smartfon, minlərlə proqram həyatımızı sadələşdirir və ümumilikdə onu daha məhsuldar edir”[1].

İKT-yə əsaslanan struktur dəyişiklikləri cəmiyyətdə rəqabət şəraitinə uzunmüddətli təsir göstərir. Bəzi ölkələr üçün bu o deməkdir ki, onlar müxtəlif texnologiyaların idarəetmə bacarıqlarına artan tələbat qarşısında rəqabətlə üzləşməli olurlar. İnternetdə mövcudluğun özü fərdin və bütövlükdə cəmiyyətin gələcəyini müəyyən edir. Aydın ki, həm istifadəçilər, həm də qurumlar daha yaxşı təklif axtarışında getdikcə daha çox İnternetə üz tuturlar və buna görə də əhalinin müəyyən təbəqələrinin xidmətlərinə də internetdə daha çox tələbat yaranır.

Sosial münasibətlər hər bir subyektin digərləri ilə qarşılıqlı əlaqədə olduğu şəbəkələr prinsipinə əsasən təşkil edilir. Əvvəllər cəmiyyətin əsasını insanın yaşayış və iş yerinə bağlılığı təşkil edirdisə, bu gün bu bağlılığın zəifləməsi müşahidə olunur. Hazırda insan bu yeni imkanlara arxalanaraq və qlobal şəbəkə strukturlarının bir hissəsinə çevirilərək şəxsi ehtiyaclarını həyata keçirir. Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, insanlar virtual qruplarda və icmalarda birləşərək, tanımadığı insanların və ya referent qruplarının fikir və dəyərlərini rəhbər tutmağa başlayırlar.

Müasir dövrdə əmək fəaliyyətinin yeni formaları və yeni şəbəkə tipli təşkilatlar meydana gəlir, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları əsasında fəaliyyət göstərən iqtisadi institutlar formalaşır [4, s.2-15]. D.Nortun fikrincə, dəyişiklik təkcə tətbiq olunan texnologiyanın deyil, həm də institutların funksiyasıdır [5, s.12].

İnformasiya sivilizasiyasının formalaşmasında İKT-nin rolunu təhlil edərək İKT-nin milli siyasətə təsirini qeyd etmək lazımdır. İKT-nin ictimai proseslərə təsirindən çıxış edərək milli siyasət İKT-nin cəmiyyətin müxtəlif sahələrində tətbiqi və yayılması üçün zəruri şəraitin yaradılmasını nəzərdə tutur. Beləliklə, cəmiyyətdə baş verən köklü dəyişikliklər dövlət idarəçiliyinin və iqtisadiyyatın təşkili

üçün yeni texnologiyalara keçidi təmin edir [6, s.124-136].

Texnologiyanın cəmiyyətin bütün sahələrində tətbiqi “dövlət idarəçiliyinin transformasiyası və rəqəmsal hökumətin qurulması ilə sıx bağlıdır. Açıq elektron hökuməti tətbiq edən və dövlət xidmətlərinin göstərilməsində müxtəlif idarələrin birgə işinə nail olan ölkələrin nailiyyətləri... hökumətin rəqəmsal transformasiyasının əsasını təşkil etmişdir” [7, s.22-36].

Eyni zamanda, innovativ ideyaların və müstəqil düşüncə proseslərinin sayında azalma müşahidə olunur, çünki bəşəriyyət özünü asanlıqla proqramlaşdırıla bilən motivasiya ilə passiv məlumat istehlakçısı kimi göstərir. Aydın dır ki, bütün bu proseslər KİV-də və internetdə kompüter texnologiyaları vasitəsi ilə yayılan zəruri informasiyalarla dəstəklənir. Yeni informasiya texnologiyalarının təsiri altında olan insan şüuru artıq kateqorik şüurdan transpersonal düşüncəyə keçid mərhələsini yaşayır. Bu, şüurun genişlənməsində, onun zaman və məkandan kənara çıxmasında özünü göstərir.

Məhsuldar qüvvələrin inkişafının yüksək səviyyəsinin ifadəsi kimi başa düşülməli olan informasiyalaşdırma ictimai həyatın daha çox beynəlmilləşdirilməsinə, millətlər və xalqlar arasında qarşılıqlı asılılığın artmasına gətirib çıxarır. Odur ki, istehsalın sosial xarakteri aktuallaşır. İnformasiyalaşdırma əvvəlcə sosial-iqtisadi proseslərlə bağlı olsa da, bu gün o, digər ictimai sahələrdə də özünü bariz formada göstərir.

İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları sayəsində cəmiyyət köklü şəkildə dəyişir. Bu gün cəmiyyətin müxtəlif sahələrində İKT-nin tətbiqi və istifadəsi üçün uyğunluğun xüsusi və daha mürəkkəb şərtləri mövcuddur. Dövlətin, onun bütün əhali qruplarının inkişafı və çiçəklənməsi üçün texnologiyaların (İKT-in) tətbiqinin vacibliyi vurğulanır.

İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları sayəsində cəmiyyət köklü şəkildə dəyişir və yenilənir. Bu gün cəmiyyətin müxtəlif

sahələrində İKT-nin istifadəsi üçün xüsusi və daha mürəkkəb şərtlər mövcuddur. Dövlətin və cəmiyyətin, onun bütün əhali qruplarının inkişafı və rifahı üçün texnologiyaların (İKT) tətbiqinin vacibliyi vurğulanır.

İnformasiya dövründə texnologiyalar sadəcə olaraq bəzi məsələlərin həllində bizə kömək edən alətlər kimi qəbul edilmir. Əksinə, hazırda texnologiyalar və insan qarşıya çıxan problemlərin həlli üçün qarşılıqlı fəaliyyət göstərməklə bir-birini şərtləndirir. İKT-nin insana təsiri dəyərlərin, davranış nümunələrinin, adət və mərasimlərin strukturunda transformasiyanı əks etdirən mədəni və sosial dəyişiklikləri əhatə edir. Bundan əlavə, kommunikasiya vasitələri ilə sosiallaşma prosesi həyata keçirilir. Sosial nəzarət saxlanılır, maraqlardan asılı olaraq sosial qrupların inteqrasiyası müşahidə olunur. İKT-nin təsiri altında təlim prosesi və sosial nəzarətin qurulması gerçəkləşdirilir. Eyni zamanda, rəqəmsal texnologiyalar real məşğuliyyətləri əvəz etmək və ya sıxışdırmaq təhlükəsini daşıyır.

Beləliklə, belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, İKT praktiki problemlərin həllinə yönəlmiş və onların faydalılığı ilə əlaqəli bilikdir. Bu mənada, gələcəyin yüksək texnologiyalı əmək bazarının insanı maşınla əvəz edəcəyi ilə bağlı geniş yayılmış təsəvvürü bir daha qeyd etməyi vacib hesab edirik. Bu ideyanın əsasında insan və kompüterin qarşılıqlı bənzətməsi dayanır.

Aydın dır ki, innovativ inkişaf modelini qiymətləndirmək və formalaşdırmaq üçün İKT istifadəçilərinin davranışlarına təsir edən ehtiyaclar haqqında geniş biliyə malik olmaq lazımdır. Yalnız bundan sonra İKT-dən istifadə seçiminə hansı amillərin təsir etdiyini müəyyən etmək və bu amillərin birbaşa və ya dolayı müdaxiləsinin İKT-nin istifadəsinə nə dərəcədə kömək edə biləcəyini qiymətləndirmək olar. Nəticədə, mövcud vəziyyətə təsir etmək, rəqəmsal uçurumun mənfi nəticələrini yumşaltmaq və ya aradan qaldırmaq mümkündür.

Ədəbiyyat:

1. https://law.unimelb.edu.au/_data/assets/pdf_file/0005/3385454/Schwab_The_Fourth_Industrial_Revolution_Klaus_S.pdf) 2016.
2. <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000287/st000.shtml>. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления: Пер. с немецкого. - М.: Республика, 1993. - 447 с. Основной текст: с. 221 - 238, примечания: с. 420-423.
3. Brynjolfsson, E., McAfee, A. The Second Machine Age: Work Progress and Prosperity in a time of Brilliant Technology. New York, W.W. Norton & Company, 2014. 281 s.
4. Попов Е., Симонова В. Экономические институты сетевых организаций // Экономический анализ: теория и практика. 2015. № 23.
5. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. 108 с.
6. Акаткин И.Л., Ясиновская Е.Д. Цифровая трансформация государственного управления: Датацентричность и семантическая интероперабельность. М.: URSS, 2019. 724 с.
7. Смотрицкая И.И., Черных С.И. Современные тенденции цифровой трансформации государственного управления // Вестник Института экономики Российской академии наук. 2018. № 5.

Rəyçi:

Təzəgül Qasımoğlu

Göndərilib: 19.04.2023

Qəbul edilib: 18.05.2023